

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НАСТРОЇВ НАСЕЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Антон Меляков

Харків, Україна

В статті розглядаються можливості використання електронних петицій як одного з інструментів реалізації публічного управління. Показано, що їх використання може позитивно позначитися на якості управлінських рішень органів місцевого самоврядування. Наведено приклади електронних петицій в кількох регіонах України

Ключові слова: джерела, публічне управління, електронні петиції, гуманітарна політика

Однією з розповсюджених форм звернень, за допомогою яких громадяни/піддані доводили свою думку до відповідних осіб, протягом віків були петиції. Вони мали індивідуальний або колективний характер, оформлювалися у вигляді письмових документів або лише зачитувалися на масових зібраннях, були політематичними або стосувалися лише одного конкретного питання. Проте, незалежно від обставин виникнення та мотивів написання, вони за суттю залишалися проханням, документально оформленим сподіванням на те, що адресат (монарх, губернатор, міський голова, тощо) здатен вирішити певне, на думку частини громади, надзвичайно актуальне завдання. Тематично петиції стосувалися найрізноманітніших сторін функціонування життя держави та суспільства, окремих соціальних прошарків, професійних груп, територіальних громад. Отже, зацікавлені дослідники, до рук яких потрапляють масиви накопичених петицій, можуть отримати інформацію щодо стану освіти, розвитку торгівлі, надання привілеїв або навпаки, зняття певних обмежень, тощо.

Починаючи з 2015р. в Україні формується корпус надзвичайно цікавих джерел – електронних петицій (далі – е-петицій), що подаються громадянами або їх об'єднаннями [Див. наприклад: 3-6; 8; 10; 11]. Серед потенційних адресатів, у відповідності до чинного законодавства, можуть бути: Президент України, Голова Верховної Ради України, орган місцевого самоврядування. Проблематика звернень не обмежується, за виключенням таких цілком зрозумілих заборон як: закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства,

жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, закликів до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [12].

За три роки, що минули із запровадження електронних петицій, вони стали предметом розгляду в низці публікацій, серед яких статті Дерев'янка С. [1], Дзвінчука Д. [2], Нестеровича В. [9] та інші. Окремо відзначимо матеріал Б.Малишева, в якому автор зосередився не тільки на перевагах, але й проаналізував вірогідні небезпеки, що чекають на шляху запровадження е-петицій, зокрема на перспективах «тролінгу влади», «війни петицій», тощо [7]. При цьому, як засвідчив проведений нами аналіз, практично кожна з передбачених автором небезпек на сьогодні має місце в практиці використання цього інструменту е-демократії. Проте, не дивлячись на помітний доробок вітчизняних авторів, поза межами дослідницької уваги поки що залишаються питання пов'язані із практикою залучення петицій до вироблення управлінських рішень.

Вивчаючи подібні комплекси джерел, дослідник неодмінно звертається до персон їх ініціаторів та підписантів. Проте, в даному випадку утворення як індивідуального, так і колективного портрету буде надзвичайно складним завданням через те, що, розміщуючи петицію, особа зазначає своє прізвище та ім'я, а також адресу електронної пошти. Власне, саме з цієї причини нами в назві статті вжито поняття «населення», адже встановити громадянство автора петиції фактично не можливо. Так само непродуктивними будуть спроби розподілу за соціально-поселенськими, професійними та демографічними показниками, адже жодної інформації, яка дозволила б класифікувати авторів петицій за цими критеріями вони наводити не повинні.

Тут доречно згадати про окремі спроби з боку одних громадян обмежити право на подачу та/або підтримку петицій іншими, які не є членами відповідної територіальної громади. Фактично, такі ініціативи мають дискримінаційний характер, адже спрямовані на заборону підтримки петицій для тих «хто не є киянином... (харків'янином, дніпрянином, одеситом і т.д.)». Понад те, реалізувати на практиці таке протизаконне бажання не уявляється можливим ще й через те, що інформація про місце проживання автора звернення не фіксується.

Власне, сам факт появи звернення засвідчує наявність зіткнення інтересів, яке може відбуватися як по вертикалі (об'єкт-суб'єкт), так і по горизонталі (суб'єкт-суб'єкт). В цьому контексті на особливу увагу заслуговують звернення, які стосуються релігійних справ, міжконфесійних та відносин. Протягом 2015–2017рр. в е-петиціях з стабільною частотою піднімаються питання побудови нових та відновлення занедбаних храмів, встановлення пам'ятних знаків на честь подій церковного життя чи окремих святих, заборони чи, навпаки, сприяння у проведенні релігійних обрядів. Окремі петиції відбивають проблему публічного здійснення обрядів представниками релігійних конфесій, зокрема із використанням звукопідсилюючої апаратури, або у не спеціально відведених для таких подій місцях. У низці петицій пропонується заборонити діяльність тих релігійних громад, які намагаються залучати на свій бік прихильників шляхом подомових обходів, вуличних бесід, тощо [11].

З понад 450 петицій, поданих у 2015-2016рр. до міської влади Вінниці, дванадцятье місце за популярністю посідає звернення щодо неприпустимості побудови храму однієї з конфесій. Менш ніж за місяць набравши 375 голоси підтримки (за мінімально потрібних - 300) згадана петиція була розглянута і відхилена міськрадою з тієї причини, що учасники громадських слухань вже висловилися з цього приводу, і їх рішення було позитивним для ініціаторів побудови культурної споруди [3]. В той же час, бажання певної кількості харків'ян побудувати християнський храм на честь ліквідаторів аварії на ЧАЕС, знайшло відгук лише у 614 городян, таким чином не здобувши належної підтримки у громади [11]. До слова, ці випадки піднімають проблему, яка варта окремого глибокого дослідження: «вага» та значення того чи іншого інструменту демократії у прийнятті остаточного управлінського рішення.

Підкреслено толерантного підходу вимагають і питання державно-конфесійних відносин, зокрема ролі церкви у вихованні підрастаючого покоління. Так, менше ніж за

два тижня набрала 308 голосів підтримки (з 300 мінімально необхідних), хоча і була в подальшому відхилена, петиція у м. Тернопіль [5]. Ключова вимога звернення полягала у виключенні з навчальних планів дисципліни «Християнська етика» і запровадження натомість курсу «Етика», або іншого, що не нестиме «навантаження з ухилом на конкретну релігію».

Практично в усіх регіонах України значне місце в тематиці е-петицій відведено меморіальним практикам, комемораційним ініціативам. Серед причин, що зумовили таку увагу містян до проблем пам'яті відзначимо прийняття у 2015 р. «декомунізаційного пакету» законів, активну державну історичну політику, бойові дії на Сході України, тощо. Певний конфліктогенний потенціал зберігається в ініціативах щодо використання місць колишнього розташування знесених/демонтованих монументів радянським вождям. Популяризація використання е-петицій як легітимного засобу своєчасної локалізації, а в ідеалі і унеможливлення таких конфліктів, продовжує залишатися актуальним завданням працівників органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади.

Не дивлячись на формальне завершення процесу перейменувань, що був спричинений «декомунізаційним» пакетом, значення е-петицій як засобу діалогу влади та громади з питань топонімічної діяльності залишатиметься важливим. Так, не може не відобразитися на стані вітчизняного топонімікону проведення антитерористичної операції на Сході нашої держави. У вересні 2015 р. урядовим розпорядженням обласним адміністраціям та місцевим радам було запропоновано розглянути питання щодо «увічнення пам'яті воїнів, які виявили героїзм у захисті України під час проведення АТО, шляхом... найменування (перейменування) на їх честь об'єктів місцевої інфраструктури» [14]. А вже у лютому 2017 р. розпорядженням Верховної Ради України органам місцевого самоврядування рекомендовано забезпечити вшановування пам'яті такої категорії захисників нашої держави як Герої України шляхом перейменування вулиць, тощо [13]. Петиції, що містять заклики до облаштування місць пам'яті на честь загиблих воїнів, присутні на сервісах Львову та Луцьку, Дніпру, Полтави, Харкова та багатьох інших міст України.

Сервіси електронних петицій в багатьох українських містах стають не лише місцем пошуку оптимальних управлінських рішень, але й майданчиком протистоянь, що зумовлені відмінностями політико-ідеологічного, історико-культурного, соціально-економічного, зрештою – світоглядного характеру. Це, в свою чергу, створює підстави для т.зв. «війн петицій», на небезпеці яких вітчизняні автори наголошували вже на п'ятий день по тому, як стаття про електронні петиції посіла своє місце у відповідному законі.

«Війни петицій» виникають в тому випадку, коли на сервісі розміщуються звернення, що відображають діаметрально протилежні погляди на одну й ту ж проблему. При цьому, найгострішої фази таке протистояння набуває за умови набрання обома ініціативами тієї кількості голосів, яка переводить звернення на рівень е-петиції. Проте, судячи з досліджених нами масивів даних, приклади таких «війн» є унікальними. Значно частіше ці «війни» відбуваються в «м'якому» форматі, тобто протистояння протилежних думок хоча і має місце, як правило завершується очевидною перемогою однієї із сторін, в той час, коли інша не набирає необхідної кількості симпатиків.

Аналізуючи перспективи інструменталізації е-петицій, варто зважати і на політтехнологічний вимір піднятого питання. Наприклад, у випадку особливої суспільної значущості і дискусійності піднятої в е-петиції теми, використовується технологія розмивання голосів. Таким чином, утворюється ситуація, коли відразу після появи петиції, її противниками пропонуються кілька звернень аналогічного змісту. Громадяни, які не обізнані із тонкощами ситуації, віддають свій голос не за конкретну петицію, але за ідею, незалежно від того в якому саме зверненні вона відображена. В результаті, жодна з петицій не набирає необхідної кількості голосів, і вирішення актуальної проблеми гальмується.

Непоодинокими є прохання щодо зменшення показника, що дає підстави для розгляду пропозиції саме як петиції, але не як звернення. Зауважимо, що у відповідності до діючого законодавства: «Вимоги до кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів визначаються статутом територіальної громади». Наприклад, для м. Харкова з населенням понад 1 млн. 300 тис. осіб, мінімумом є 5000 підписів за три місяці з дня оприлюднення петиції [11]. Натомість, для ще одного міста-мільйонника – Дніпро, достатньо 900 підписантів. Середні за кількістю мешканців міста, природно мають і нижчі порогові значення, зокрема в Полтаві, населення якої ледь не досягає 300 тис., достатньо набрати понад 250 голосів протягом 60 днів від початку збору [10], у Вінниці з кількістю городян у понад 470 тис., необхідно подолати рубіж у 300 електронних підписів [3].

Чи впливає висота порогу на кількість, а головне – на успішність проходження е-петицій? Зважена відповідь на ці питання потребує проведення компаративного аналізу, обов'язковими умовами якого мають стати коректність, порівнюваність показників, тощо. Чи може міська влада убезпечити себе від зайвих проблем, визначивши якомога вищим поріг проходження петицій? Фактично – так, адже статут міста приймається міською радою. Таким чином, за наявності бажання, як мер, так і міська рада, збільшуючи показник необхідної кількості голосів, можуть знівелювати можливості е-петиції як інструменту вирішення актуальних питань. Тут варто наголосити, що навіть та петиція, яка за відведений час здобула необхідну підтримку, є обов'язковою не для виконання, але для розгляду і реагування з боку керівників органу місцевого самоврядування.

Існує низка проблем, що турбують городян незалежно від розміру населеного пункту, його географічного розташування та кількості мешканців. Серед таких: облаштування міського середовища для конкретних когорт населення (інваліди-візочники, сліпі, особи похилого віку); створення умов для занять фізичною культурою та масовим спортом, зокрема, побудова вело доріжок; відновлення роботи дитячих освітніх, спортивних та культурно-просвітницьких закладів; забезпечення належного екологічного стану територій; питання гуманного ставлення до домашніх тварин, тощо.

Також до переліку найбільш поширених проблем варто занести стан дошкільного та шкільного навчання та, зокрема, його фінансово-економічну складову. Так, однією з найпопулярніших у м. Луцьку є петиція, що закликає припинити збирання грошей з батьків учнів на ремонт навчальних закладів міста. Про актуальність піднятого питання свідчить і те, що звернення набрало необхідну (понад 300) кількість голосів менше ніж за три тижні, а загалом за популярністю посідає 13-те місце серед близько 500 петицій надісланих до Луцької міськради [4].

Отже, з плином часу е-петиції становитимуть все більший дослідницький інтерес для фахівців в галузі соціології, політології, правознавства, психології, тощо. Переконані, що найближчій перспективі вони стануть предметом уваги і для істориків, в якості важливого джерела інформації про реакції населення України на ті суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, які тривають в нашій державі.

1. Дерев'яно, С. Електронні петиції до органів влади України як інструмент електронної демократії / С. Дерев'яно // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. Вип. 10. – 2016. – С. 43–52.
2. Дзвінчук, Д. Механізми демократії участі: суть та особливості застосування на місцевому рівні / Д. Дзвінчук // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – 2016. – № 1 (52). – С. 14–21.
3. Єдина система місцевих петицій. Вінниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-dem.in.ua/vinnitsia>
4. Єдина система місцевих петицій. Луцьк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-dem.in.ua/lutsk>

5. Єдина система місцевих петицій. Тернопіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-dem.in.ua/ternopil>
6. Єдина система місцевих петицій. Чернігів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-dem.in.ua/chernihiv>
7. Малишев, Б. Електронні петиції: небезпеки впровадження / Б.Малишев [Електронний ресурс] // Українська правда. Економічна правда, 7 серпня 2015р. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/rus/columns/2015/08/7/553801/>
8. Миколаївська міська рада. Петиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://petition.mkrada.gov.ua/petitions/>
9. Нестерович В. Інституційне утворення електронних петицій в Україні в контексті зарубіжного досвіду / В. Нестерович // Віче. – 2014. – № 22. – С. 18–23.
10. Офіційний сайт Полтавської міської ради та її виконавчого комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada-poltava.gov.ua/petition/>
11. Подати петицію. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://petition.city.kharkov.ua/uk/>
12. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України № 577-VII від 2 липня 2015р.// Відомості Верховної Ради України. – 2015. — № 35. – ст. 341.
13. Про вшанування Героїв України та інформування громадян України про подвиги українських військових : Постанова Верховної Ради України № 1857-VIII від 21 лютого 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1857-viii>
14. Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 998-р від 23 вересня 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>